

Hangya Dóra

AZ ESÉLYEGYENLŐSÉG, MINT TÁRSADALMUNK MÉRCÉJE

A FOGYATÉKOSSÁGGAL ÉLŐK FELNŐTTKÉPZÉSÉNEK JELENE

„Ha az embert olyannak vesszük, amilyen, tulajdonképpen rosszabbá tesszük. De ha olyannak vesszük, amilyennek lennie kell, akkor azzá tesszük őt, amivé lehetne.”
(Goethe)

Bevezetés

Heller Ágnes szerint az esélyegyenlőség mérce. Nem az a kérdés, megvalósítható-e, hanem hogy – mint eszme – létezik-e egyáltalán. Minél kevésbé felel meg e mércének a modern társadalom, annál igazságtalanabbá válik. „Mivel minden társadalomban van egyenlőtlenség, így nem az a kérdés, hogy létezik-e, hanem hogy minek a következtében jön létre. A modernségnek nem az a modellje, hogy az emberek egyenlők. Csak a törvény előtt azok. Gazdaságilag, társadalmilag már nem tekinthetők egyenlőnek. Az eszme az egyenlő esély” (Heller, 2004).

A téma prioritása

Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) becslése alapján a világ népességének 10%-a (azaz körülbelül 610 millió személy) él fogyatékossgal, közülük 368 millió tartozik a 15-64 éves korcsoporthoz. Míg az Európai Unió tagországaiban átlagosan a fogyatékossgal élő emberek 40-50%-a foglalkoztatott, Magyarországon az utolsó népszámláláskor a fogyatékossgal élő emberek¹ mindössze 9%-a dolgozott.

Az Európai Unió tagállamaiban az 1990-es évek közepétől egy jelentős filozófiaváltás történt a fogyatékossgal élők munkaerő-piacra történő integrálása kérdésében. A hangsúly az aktív megoldásokra helyeződött át, az alkalmazkodás helyett az

integráció került előtérbe (Brebán Valéria, 2009). Minden cselekvésnek az egész életen át tartó tanulás irányelveit kell szem előtt tartania, a 2000-ben elfogadott Memorandum az egész életen át tartó tanulásról c. dokumentum szellemiségében, mely szerint közös célunknak egy olyan Európát kell tekintenünk, amelyben mindenki egyenlő eséllyel teljesítheti ki adottságait, és okkal érzi úgy, hogy hozzájárul valamihhez és tartozik valahová.

2010 deklarálta a „Harc a szegénység és kirekeszttség ellen” európai éve. Ennek jegyében kiemelten fontos a közösségi és egyéni lépések egyforma hangsúlya, a fokozottabb társadalmi integrációval járó előnyök, a politikai kötelezettségvállalás és a konkrét fellépés a szegénység és a társadalmi kirekesztés felszámolása mellett. Az Európai Év kapcsán Eurobarometer felmérés készült, melynek egyik kiindulási szegmense, hogy a szegénység társadalmi és egyéni tényezőkkel egyaránt indokolható. Az előbbi szintjén hazánkban a túl magas munkanélküliséggel, az egyéni hátteret tekintve pedig általában az oktatás, a szakképzés vagy a készségek hiányával okolják elsősorban a szegénység jelenségét, mely alátámasztja, hogy a kirekeszttség elleni küzdelem, a valóságos integráció lehetősége és valódisága szorosan kötődik a megfelelő képzettséghez, szaktudáshoz, szakismerethez (Eurobarometer, 2009).

Számos jelenleg aktuálisan futó hazai és közösségi dokumentum központi kérdésként kezeli a hátrányos helyzetű és munkaerő-piaci szempontból veszélyeztetett csoportok támogatását, köztük a fogyatékossgal élők helyzetét. A kérdés nem elhanyagolható, hiszen szembe kell néznünk azzal a demográfiai és gazdasági kihívással, hogy a következő 25 évben majdnem 21 millió fővel kevesebb aktív korú európai polgár lesz, valamint a növekedési potenciál átlagosan az elmúlt időszak közel 3%-ról 2040-ben 1%-ra fog csökkenni. A 60 évnél idősebbek száma Magyarországon is drámaian emelkedik. Mindezekből az következik, hogy a munka termelékenységében drámai változások várhatók, ha a jelenlegi tendenciák nem változnak, akkor a népesség elöregedéséből fakadó szociális többletterhek radi-

¹ „fogyatékos személynek az minősül, akinek érzékszervi (különösen látás-, hallásszervi), mozgásszervi, értelmi képességei jelentős mértékben csökkentek vagy híján van annak, illetőleg a kommunikációjában számottevően korlátozott, és ez számára tartós hátrányt jelent a társadalmi életben való aktív részvétel során” (1998. évi XXVI. tv. 4. § A).

kálisan sokszorozódni fognak (Kósa, 2009). Nem engedhetjük meg, hogy ez a társadalmi csoport hátrányos vagy jogellenes megkülönböztetés révén inaktív és csupán segélyezett maradjon, mert az eddig is nagy nehézséggel megteremthető egyensúly véglegesen felborulna.

Az OECD adatai szerint a fogyatékossgal kapcsolatos kiadások az EU-tagállamok nemzeti szociális költségvetéseinek harmadik legnagyobb tételét képezik – az öregségi és egészségügyi kiadások után – a munkanélküliséggel kapcsolatos kiadásokat megelőzve (Laki – Kabai, 2010). Magyarországnak a célcsoport foglalkoztatási mutatóin nem csupán a tagországokhoz viszonyított lemaradás szempontjából kell cselekvéseit átértékelnie, hanem be kell látnia, hogy nem képes a jelenlegi társadalompolitikai eszközökkel sem megállítani, sem visszafordítani a trendszerűen megindult csökkenést. Azonban, amennyiben a társadalmi csoport képzési mutatói nem változnak, nem mutatnak fejlődést, addig nem leszünk képesek az optimális foglalkoztatottsági rátát elérni, adott esetben megközelíteni sem. Az alacsony foglalkoztatottság a célcsoport relatív alulképzettségével is magyarázható. A felnőttképzés szerepe ezért – mind a képzés, mind az át- és továbbképzés szempontjából – rendkívül meghatározó.

Az „Európa 2020 Az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés stratégiája” c. közlemény három területen irányoz elő tennivalókat, melyek közül különösen egy prioritása, az inkluzív növekedés, közvetlenül kapcsolódik a fogyatékossgal élő emberek képzési és munkaerő-piaci integrációjának ügyéhez. A stratégia kiemelt célja a magas foglalkoztatás, valamint ennek érdekében a szociális és területi kohézió jellemezte gazdaság kialakításának ösztönzése, befogadó és magas foglalkoztatási mutatójú társadalom megteremtése, ahol érvényesül a rugalmasság és a biztonság elve (EB, 2010). Szükség van egy Új Munkaerő-piaci Agenda megalkotására, mely lehetővé teszi az egész életen át tartó tanuláshoz való egyenlő esélyű hozzáférést és a nem átlagos tanulási képességű tanulók, hallgatók oktatási rendszerekben való sikeres boldogulását. Fontos cél, hogy a munkaerő-piaci kereslet és kínálat találkozzon, és minden akadály elháruljon a munkaerő szabad áramlása előtt (Szauer és mtsai, 2010). A stratégia összesen hét kezdeményezést emel ki a haladás ösztönzésére, mely közül az egyik a „Szegénység elleni európai platform” célja, hogy a szegénységben és társadalmi kirekesztettségben élők méltóságban,

a társadalom aktív tagjaiként élhessenek. Ehhez kíván hozzájárulni többek között a már ismertetett 2010 a „Harc a szegénység és kirekesztettség ellen” Európai Év is.

Sokan és sokszor mondják, hogy az esélyegyenlőség, a „fogyatékossgügy” napjainkban prioritásként jelenik meg, s ilyen módon is kezelendő. Véleményem szerint a prioritás e kérdés ügyében nem kor függvénye, mindenkor érvényesülnie szükséges. A társadalmi tudat, s az azzal járó befogadókészség, a szolidaritás eszménye nem idő vagy kor által meghatározandó, hanem sokkal inkább magunkénak tudott mentalitás, melyet a személyiségünk hordoz.

Tanulmányom megírásához egy primer, empirikus kutatásom tapasztalatait használom fel, mely az Addetur Alapítványi Gimnázium és Szakképző iskola és a Mozgássérült Emberek Rehabilitációs Központjában történt feltűnést kerülő, és résztvevő megfigyelés. Kutatásom célja az volt, hogy feltárással betekintést nyerjek egy, a sérült emberek képzésével és rehabilitációjával foglalkozó intézmény életébe, mindennapjaiba. Jó gyakorlati példaként mutatom be az Addetur Alapítványi Gimnázium és Szakképző Iskola speciális felnőttképzési színterét, képzési portfólióját primer, empirikus tapasztalataim alapján. Kutatási módszereim közé tartozott a résztvevő megfigyelés. Módszertani eszközeim közé pedig az interjúkészítés. Összesen 16 (kamerával rögzített) félig strukturált interjút készítettem és két mélyinterjút. Fontosnak éreztem megszólaltatni az érintetteket. Meggyőződésem, hogy a fogyatékossgal élőkkel kapcsolatos publikációk legnagyobb hiányossága, illetve hátránya, hogy nem elsődleges forrásból, az érintettektől hallunk arról, milyen problémákkal néznek szembe, mi jelenti számukra a valódi segítséget.

A Felnőttképzés szerepe a hátrányos helyzetűek felzárkóztatásában

Az Európai Uniónak és más nemzetközi szervezeteknek az egész életen át tartó tanulással kapcsolatos koncepciójából azt érdemes és célszerű kiemelni, hogy a felnőttképzésnek egyaránt kell gazdasági, továbbá társadalmi célokat szolgálnia. Gazdasági cél, hogy a népesség minél nagyobb arányban szerezzen meg többféle és jobb munkahelyekhez szükséges kompetenciákat és folyamatosan frissítse azokat. A

felnttképzés társadalmi céljai között tartjuk számon a társadalmi egyenlőség és kohézió elősegítését, a kirekesztődési folyamatok visszafordítását. A különböző okokból a képességekben és készségekben lemaradók kirekesztődnek a társadalomból. A felnttképzés a kirekesztődési spirál ellenszere, azaz nem már mint a társadalmi befogadás eszköze lehet. Az optimális esetnek egy olyan felnttképzési piac kialakítását nevezhetjük, melyet a képzésre szorulóknak valóságos szükséglete vezérel. Ez azt igényli egyfelől, hogy a képzési szolgáltatók rugalmasan tudjanak alkalmazkodni a tényleges képzési szükségletekhez. Másfelől el kell érni, hogy a felnttképzési programokba bekapcsolódjanak és eredményesen vegyenek részt a hátrányos helyzetű emberek² is, akik nehezen vonhatók be, de akik számára elengedhetetlen a szükséges képzettség és kompetenciák megszerzése, ami a foglalkoztathatóság és a társadalmi beilleszkedés egyik legfontosabb eszköze (Pulay, 2009). Megállapítható, hogy Magyarországon a képzésekben alulreprezentáltak a hátrányos helyzetben lévő rétegek, amelyeknek a legnagyobb szükség lenne arra, hogy kompetenciáik fejlődjenek.

A fogyatékossggal élők, mint a felnttképzés célcsoportja

A lisszaboni stratégia komoly hatást gyakorolt az egész életen át tartó tanulás paradigmájának kialakulására (Arapovics, 2009), hiszen hatására megjelent a „Memorandum az egész életen át tartó tanulásról” c. dokumentum, valamint 2005-ben pedig a Kormánystratégia az egész életen át tartó tanulásról. A stratégia legfontosabb üzenete a tudásalapú gazdaság és társadalom megteremtésének szükségessége, melynek eszközzrendszere a tudás versenyképességének fejlesztése, a társadalmi kohézió, a hátrányos helyzetű rétegek felzárkóztatása az esélyegyenlőség biztosításával. Fontos eredménye volt továbbá annak deklarálása is, hogy 2010-re a fogyatékossggal élő személyek munkanélküliségi rátája³ azonos kell, hogy legyen nem fogyatékos emberek rátájával (Gere – Szellő, 2007). Mégis az érvényesül, hogy számos kezdeményezés ellenére a

magyarországi felnttképzésben résztvevők aránya jóval alulmarad az EU tagállamainak arányaitól, pedig a felnttképzés fontos eszköz a kezünkben a munkanélküliség egyik indukátorának – a nem megfelelő, valamint az alacsony iskolai végzettség – megszüntetéséhez.

A felnttképzés célcsoportjai kapcsán beszélhetünk kiemelten fontos társadalmi csoportokról, melyek egyben hátrányos helyzetűeknek is tekinthetők. Közöttük tartjuk számon többek között a megváltozott munkaképességű⁴ és a fogyatékossggal élő személyeket is.

A hátrányos helyzet következményeinek mérséklésére alkalmas eszközök közül a képzés az egyik legfontosabb tényező. A képzés folyamán nem csak az ismeretszerzés, hanem a társadalomba integrálódni képes munkavállalói attitűd elérése várható el, illetve következik be. A funkciók közé kell, hogy tartozzon a munkavállalói rés csökkentése, a társadalmi hasznosságérzet kialakítása, a biztonságérzet támogatása és a jövőkép kialakítása. Mindez azonban csak akkor lehetséges, ha a hátrányos helyzetű rétegeket el tudjuk érni, és biztosítottuk a képzésekhez való hozzáférésüket (Halmos, 2005). A hátrányos helyzetű munkavállalók iránti kereslet nagyon alacsony, melynek legfőbb oka, hogy a bizonyos képességeikben akadályozott személyek felkészültsége, szakmai tudása, valamint a munkáltatók által keresett képességek és kompetenciák között nincs meg a megfelelő harmónia (Gere – Szellő, 2007). A felnttképzéshez való hozzáférés is egyenlőtlenségeket mutat. A célcsoport munkaerő-piacra történő integrációjának legfontosabb lépcsőfoka a foglalkoztathatóságuk javítása, amely elsősorban képzésbe történő bevonásukkal érhető el, ehhez azonban speciális tudású szakemberek, másrészt fokozott személyi, tárgyi és módszertani feltételek szükségesek.

² Olyan felntt, akinek valamely szociális, életviteli vagy egyéb okból a képzési lehetőségekhez való hozzáférése állami támogatás nélkül az átlagosnál nehezebben megvalósítható.” 2001. évi CI. törvény a felnttképzésről V. rész Értelmező rendelkezések 29. § E törvény.

³ A regisztrált munkanélküliek tárgyhavi záró létszáma a gazdaságilag aktív népesség százalékában.

⁴ „megváltozott munkaképességű személy olyan személyt jelöl, aki testi vagy szellemi fogyatékos, vagy akinek az orvosi rehabilitációt követően munkavállalási és munkahely megtartási esélyei testi vagy szellemi károsodása miatt csökkennek”. (1991. évi IV. tv. 58.§ (5) M).

A fogyatékossgal élők munkaerő-piaci helyzetének meghatározó tényezői

„Közös célunk egy olyan Európa fejlesztése, amelyben mindenki egyenlő eséllyel teljesítheti ki adottságait, és okkal érzi úgy, hogy hozzájárul valamibez és tartozik valahová...”
(Memorandum az egész életen át tartó tanulásról, 2000)

A társadalomból való kirekesztettségnek az egyik legjobb fokmérőjének tekinthetjük a munkaerő-piacon elfoglalt pozíciót. A tartós kiszorulás elsődleges okai közé tartozik a tartós munkanélküliség és az inaktivitás.

A közösségi foglalkoztatási stratégia kiemelt prioritásként kezeli az inaktív, munkaerő-piaci hátrányokkal küzdő, köztük a fogyatékossgal élő emberek foglalkoztatottságának helyzetét, illetve állandó célként tűzi ki annak javítását, azonban a fogyatékossgal élő emberek gyakran halmozottan hátrányos helyzetben vannak a munkaerő-piacon. Ennek okai elsősorban az alacsony iskolai végzettségük, a többségében vidéki lakóhelyük, valamint a munkaerő-piaci szolgáltatásokat nyújtó intézmények és a fogadó munkahelyek egyaránt alacsony akadálymentesítési szintje, valamint maguknak a befogadó munkahelyeknek a hiánya. A fogyatékossgal élők munkaerő-piaci integrációját nehezíti a nem megfelelő fogadókészség, de leginkább az, hogy nem rendelkeznek megfelelő szakképzettséggel, szaktudással. Munkavállalási esélyeik rosszak, amit többek között jelez az a tény is, hogy – a többségi társadalom tagjaihoz képest – a vizsgált csoportba tartozók esetében négyszer nagyobb a munkaképes korú, de gazdaságilag inaktív aránya.

A téma nem csupán erkölcsi szempontból, hanem gazdasági szempontból is valóban átgondolásra szorul, hiszen hazánkban 750-800 ezer ember kap valamilyen rokkantsági nyugdíjat, járadékot. Közülük 400.000 ezer fő nyugdíj korhatár alatti, tehát valamilyen mértékben foglalkoztatható. Ha ennek a rétegnek csak a felét sikerülne foglalkoztatni, legalább napi négy órában az a TB alapokat évi 152 milliárd forintos többletbevételrel gyarapítaná, azaz a jelenlegi központi költségvetési hiány 17%-át fedezni tudná (Meosz, 2010).

Súlyos ellentmondásoknak lehetünk tanúi. Az esélyegyenlőség, a hátrányos helyzetűek felzárkóz-

tatása prioritásként jelenik meg a közösségi és a nemzeti politikákban egyaránt, azonban Magyarországon mindennek ellentétes gyakorlata fedezhető fel. Ezt mutatja a felnőttképzési normatíva és az akkreditált foglalkoztatóvá válás iránti kérelem igénylésének felfüggesztése, az állam által nyújtott bértámogatás lecsökkentése,⁵ s mindezek ellenére a rehabilitációs hozzájárulás⁶ drasztikus megemlése.

A rehabilitációs hozzájárulás nem tölti be valódi funkcióját, a vállalati magatartás passzív és az anyagi követelmények súlytalan jellege mellett hiányzik a Nyugat-Európára gyakran jellemző erkölcsi kötelezettség (Halmos, 2005).

Többszörös hátrányban vannak az épek társadalmával szemben, s emiatt többszörös akaratra és kitartásra van szükségük. A fogyatékossgal élők gazdasági aktivitása rendkívüli mértékben függ a fogyatékossgal típusától, valamint súlyosságától. Ebből következik, hogy elsősorban azok tudnak munkát vállalni, akiknek fogyatékossga kevésbé súlyos.

Néhány éve komoly változások kezdődtek el, számos program, a Nemzeti Fejlesztési Terv Humán Erőforrás Operatív Programjai, az Új Magyarország Fejlesztési Terv Társadalmi Megújulás Operatív Programjának alprogramjai, valamint a Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program alprogramjai, az EQUAL, a Lépj egyet Előre, a Dobbantó, különböző fejlesztések, európai uniós források irányultak és irányulnak a célcsoport támogatására. Mindez vitathatatlan, de az, hogy a számok lemaradást mutatnak, a képzésben résztvevő fogyatékossgal élő személyek, a befogadó munkahelyek, a közszolgáltatások akadálymentesítésének folyamatos haloga-

⁵ A megváltozott munkaképességű munkavállalók foglalkoztatásához nyújtható bértámogatás a Munka Törvénykönyvéről szóló 1992. évi XXII. Törvény 73§ hatálya alá tartozó akkreditált (176/200 (IX.2.) Kormányrendelet alapján) munkáltatók jogosultak az alacsonyabb termelékenység kompenzálásaként. A támogatás nem nyújtható közigazgatási szervezeteknek, állami és helyi önkormányzati szervezetek által alkalmazott megváltozott munkaképességű személyek foglalkoztatásához. A mértéke függ az egészségkárosodás illetve a fogyatékossgal mértékétől, a rehabilitálhatóságtól, a betöltött munkakör szintjétől, a KSH által közzétett tárgyévvel megelőző második évre vonatkozó éves bruttó átlagkeresettől. A támogatás mértéke a bér+járulékok összegének 40-75%-ig terjedhet.

⁶ A rehabilitációs hozzájárulás összege 2008-ban 164.400 Ft/év, 2009-ben 177.600 Ft/év, azonban jelenleg 2010-ben az összeg 954.500 Ft/év.

tása kapcsán,⁷ s a célcsoport életében sem figyelhető meg komoly életminőségi változás jelzőtényezőként funkcionál, miszerint a helyzet nem megoldott, van még mit átgondolni, s tenni.

A felnőttképzés a problémát megoldani egyedül nem képes, de méltán vállalhat, illetve tud szerepet vállalni a fogyatékossgal élők munkaerő-piaci integrációjában. Azonban jelentős hatékonyságú változásokhoz, fordulatokhoz elengedhetetlenek bizonyos átgondolások a szociálpolitika oldaláról.

A fogyatékossgal élők felnőttképzési lehetőségei

Egy társadalom mentális és erkölcsi állapotát jól jellemzi, hogy miképpen tudja segíteni a különböző okokból hátrányos helyzetbe került tagjainak munkaerőpiacon történő elhelyezkedését (KSH, 2001). Az esélyegyenlőség megteremtésének egyik legfontosabb színtere az oktatás. Nem csupán a szocializáció fontos színtere, hanem itt dőlnek el a munkaerő-piaci lehetőségek is. A fogyatékossgal élők munkavállalási lehetőségeit egyértelműen behatárolja a népesség egészénél alacsonyabb iskolai végzettség. A 2001. évi népszámlálási adatok alapján 31,6%-uknak nincs befejezett általános iskolai végzettsége, 38,8%-uknak van befejezett általános iskolai végzettsége, szakiskolai végzettség, és érettségi birtokában egyaránt 10,3%-uk van és csupán 5%-uk végzett a felsőoktatásban (KSH, 2001). Ennek oka lehet a sorozatos kudarcok által kiváltott alulmotiváltság, a kulcsképeségek fejletlensége, a

⁷ A fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény 13.§-ban szabályozott speciális oktatás tárgyi, személyi feltételeit, a 16.§-a szerinti speciális munkahelyen történő foglalkoztatásának fokozatosan, de legkésőbb 2005. január 1-jéig kellett volna megteremteni. A már meglévő középületek akadálymentessé tételét szintén. A közszolgáltatások akadálymentesítés időrendben következő határideje 2010. december 31. Az egyenlő esélyű hozzáférés fogalma kiterjeszti az akadálymentesítés komplex értelmezését. A jelenlegi határidő 2013. december 31., melyet a fogyatékossgal élők civil szervezetei javasoltak, mert ez tűnik realitásnak. Egyre több forrást rendelnek ehhez a területhez, az ÚMF is prioritásként kezeli a kérdést. Ehhez járul hozzá a fizikai és kommunikációs akadálymentesítés szakmai hátterének kialakításáról szóló TÁMOP 5.4.5 konstrukció, mely kapcsán a képzők képzésében komoly szerepe van a Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közalapítványnak. Az FSZK immár akkreditált felnőttképzési intézményként is működik.

labilis szociális háttér. Mint már a bevezetőmben is említettem Európa eddig soha nem tapasztalt demográfiai változások előtt áll, amelyek jelentős hatást fognak gyakorolni a társadalomra, s a gazdaságra egyaránt. Következésképpen az oktatási és képzési kínálatra, illetve az igényekre is. Az európai népesség előregedésének súlyosságát a következő számokkal fejezhetjük ki. A következő 30 évben a 24 év alatti európaiak száma 15%-kal fog csökkenni. Minden 3. európai lesz idősebb, mint 60 év, minden 10. pedig 80 évnél. Ezek a fejlemények bizony súlyos kihívások elé állítják az európai szociális modellt (Szigeti Tóth, 2008). Nem tehetjük meg, hogy nem foglalkozunk a lemorzsolódott, marginalizálódott társadalmi csoportokkal.

Elengedhetetlen az ismereteik, kompetenciáik, alkalmazkodóképességük javítása. Véleményem szerint a felnőttképzés, a felnőttkori tanulás a leggyorsabban, legrugalmasabban reagálni tudó eszköz a probléma megoldására. Azonban jó kérdés, hogy a felnőttképzés különböző szektorai valóban tevékenykednek-e ezen probléma megoldásának tükrében. Fontosnak tartom annak tudatosítását, hogy a fogyatékossgal élők képzésbe való bevonása nem csupán munkaerő-piaci tőkét jelent, hanem erkölcsi tőkét is. A felnőttképzés nem csupán szakmai ismeretek, kompetenciák, készségek fejlődéséhez járul hozzá, hanem segíthet a társadalom perifériáján rekedt emberek aktív társadalmi szerepvállalásához.

Egyetértek Zachár Lászlóval abban, hogy meghatározó kérdés, mi lesz Magyarországgal, amikor is szűkülő vagy a jelenleginél kritikusabban ellenőrzött források fognak rendelkezésünkre állni? Az Európai Unió és a meghatározó nemzetközi szervezetek, mint például az OECD vagy a CEDEFOP, az elmúlt években folyamatosan újabb innovációs eszközöket javasolnak a tagországok számára bevezetésre a szakképzés és a felnőttképzés területén, hogy a globalizációval járó emberi-erőforrás igényeket ki tudjuk elégíteni (Zachár, 2009). Hazánknak rendkívül fontos feladat, hogy a különböző európai uniós támogatásokat a jövő tekintetében milyen módon használjuk fel, hova és hogyan fektetjük be azokat. Európai Unió források preferált területe az esélyegyenlőség és az egyenlő esélyű hozzáférés megvalósítása, de ezeket a támogatásokat úgy kell befektetnünk, hogy a létrehozott produktum, eredmény későbbi támogatás nélkül is működőképes legyen.

Az érintett társadalmi csoportnak kevés lehetősége van bekapcsolódni a felnőttképzésbe, s ennek függvényeként a munkaerő-piacra. A képzési lehetőségeknek számos esetben szakmai, fizikai és személyes korlátai vannak jelen. Pedig képzésbe való bevonásuk nem csak munkaerő-piaci előnyt jelent, több externális hozama van. Az önbizalom, a közösségi lét, s talán a legfontosabb, hogy nem csupán az egész társadalom érzelmi elfogadására kell támaszkodniuk. A képzés egyfajta csatornát, hidat jelent a közösségi lét felé.

A fogyatékossgal élők célcsoportjának képzési, s foglalkoztatási kérdése releváns, hiszen a társadalom előregedésének mértéke nincs harmóniában az aktív, munkaképes korú személyek számával, s a munkaképes korú lakosság száma a demográfiai trendek hatására folyamatos csökkenést mutat.

A célcsoport felnőttképzésbe való bevonását az állam 2003-tól kezdve felnőttképzési normatív támogatással is segítette, melyben kizárólag fogyatékossgal élő felnőtt volt részesíthető, ezzel is könnyítve a célcsoport képzésbe való bevonását. A támogatás díjmentesen biztosította a fogyatékossgal élő felnőttek általános, nyelvi, valamint OKJ-s és nem OKJ-s szakmai képzését. Támogatást csak azon intézmények igényelhettek, melyek intézményi- és program akkreditációval is rendelkeznek. Ma a felnőttképzési normatíva nem létezik, gyakorlatilag felváltották a különböző európai uniós pályázatok, programok és források.⁸ Azáltal, hogy a célcsoport foglalkoztatási, képzési, életminőségi mutatóiban nem következett be az elmúlt 20 évben nagymértékű változás – a számos kezdeményezés és program ellenére – sürgős átgondolást igényel mind az állam, mind a szakemberek részéről egyaránt. Egyes szakértők szerint meg fog változni illetve változóban van a munkanélküliség fogalma, mert egyre inkább jellemző a munkahelyek instabilitása és az egész életen át tartó tanulás fontossága. Ez utóbbi alapja a jó közoktatás, az egyre jobb színvonalú és a piaci igényekre jobban reagáló felső- és felnőttoktatás és felnőttképzés.

⁸ A felnőttképzési normatív támogatás az államháztartás szűkös forrásaira hivatkozva szűnt meg, azonban a rehabilitációs hozzájárulás ötszörösére emelésével jelentős többletbevétel termelődik, mely összeg felnőttképzési támogatás formájában működhetne tovább. A rehabilitációs hozzájárulás emelése valóban ösztönzőleg hatott a munkáltatók egy részére, de hiába jelzi igényét megváltozott munkaképességű, valamint fogyatékossgal élő személyek foglalkoztatása iránt, ha a munkaügyi központok nem tudják igényeiket megfelelően képzett célszemélyekkel kiszolgálni.

A fogyatékossgal élő emberek számára komoly lehetőségeket, megfelelő alapot adhat az integrációhoz egy befogadó, inkluzív és akadálymentes oktatási rendszer (Lovászy, 2006). Az Európai Bizottság 2001-ben elfogadott nyilatkozata Az egész életen át tartó tanulás európai térségének valóra váltása szerint is „a Tanulás Európájának valóra váltásához” bevethető szakpolitikák között alapelv az oktatáshoz való hozzáférés, a tanulás lehetőségeinek biztosítása és a társadalmi befogadás (European Commission, 2001).

A képző intézmények kötelesek biztosítani a célcsoport igényeihez igazodó, a képzés megvalósításához szükséges személyi és tárgyi feltételeket. Az az intézmény, mely akkreditáltatni akarja magát, vagy program-akkreditációt szeretne, biztosítania kell, az esélyegyenlőség biztosításának elve alapján – valamilyen fogyatékossgal élő csoport számára is a képzéshez való hozzáférést és erről nyilatkoznia is kell a kérelemben.⁹ Tehát, ha nem kimondottan fogyatékossgal élők számára indít képzéseket, akkor is biztosítania kell, hogy be tudjanak kapcsolódni, ha jelentkeznek. A fogyatékossgal élők képzése sajátos igényű, ezért speciális tudású szakembereket kíván, másrészt pedig a különböző akadályozottságok típusai eltérő oktatáshoz szükséges feltételeket igényelnek.¹⁰ A megváltozott oktatási környezeti feltételek és a megváltozott oktatási-nevelési célok a tanulás- és tanulócentrikus felfogást és annak gyakorlati megvalósítását igénylik (Létray, 2008).

A fogyatékossgal élők számára minden szempontból szükséges a képzésekhez történő egyenlő esélyű hozzáférés biztosítása. Ennek érvényesüléséhez nagyban járulhat hozzá többek között a rugalmas, moduláris képzési formák működtetése, mely képzési formák könnyebben illeszthetőek a hátrányos csoportok speciális igényeihez és jobban

⁹ Nyilatkoznia kell a képzéshez szükséges speciális szaktudás, a speciális környezet, az akadálymentesítés meglétéről, a foglalkozások speciális módszertanáról, a speciális tananyagokról, taneszközökről, a résztvevők teljesítményének értékeléséről illetőleg, hogy a vizsgáztatás során milyen alkalmazott speciális eljárásokkal élnek.

¹⁰ Az Új Országos Fogyatékosügyi Program (2007–2013) szerint az intézkedéseknek ki kell terjednie a fogyatékossgal élő személyek számára adaptált felnőttképzési programok számának növelésére, a felnőttképzésben és a felsőoktatásban részt vevő oktatók fogyatékosügyi, illetve speciális pedagógiai ismereteinek bővítésére, az oktatáshoz szükséges tárgyi feltételek és az infrastruktúra biztosítására.

hasznosíthatóak az eltérő minőségű és mélységű tudások (Gere – Szellő, 2007). Egyértelmű, hogy senki sem élvezheti emberi jogait, ha azokhoz nincs hozzáférése. Számos akadályról beszélhetünk, mely gátolja az emberi jogok teljeskörű élvezetét (Lord és mtsai, 2009).

Az EU 2020 Stratégiához, valamint az EU 2003–2010 időintervallumra vonatkozó Fogyatékosügyi Akciótervhez kapcsolódóan a European Disability Forum kezdeményezte egy új és egységes, uniós szintű fogyatékosügyi dokumentum megalkotásának szükségességét. Ez a 2011–2021 időszakra vonatkozó Európai Fogyatékosügyi Paktum, melynek elsődleges célja, hogy hosszú távú és konzisztens irányt mutasson a tagállamoknak a fogyatékosügy területén (Marton és mtsai, 2010). A 2003–2010 közti időszakban tartó Európai fogyatékosügyi cselekvési tervnek az volt a hivatalos célja, hogy biztosítsa a fogyatékosügyi kérdések integrálását valamennyi Európai Unió politikába. Ezt nevezik a fogyatékosügy mainstreamingjének az EU-s döntéshozatalban. Az Európai Fogyatékosügyi Paktum egy új politikai kontextus része, mely egyre több felelősséget ró az Európai Unió tagországaira és a mainstreaming megvalósításában. Szükség van arra, hogy az európai és a nemzeti szintű feladatok koordinálva legyenek. Ennek eszköze a 2011–2021 között tartó Paktum, ami egy világos és hosszú távú fogyatékosügyi politika európai szinten. Céljai között szerepel, hogy a fogyatékosággal élők teljes mértékben élvezzék az egyenlő esélyű hozzáférést és egyenlő lehetőségeket az oktatásban és a foglalkoztatásban, valamint a szolgáltatásokban (EDF, 2009).

Addetur alapítványi gimnázium és szakképző iskola felnőttképzési színterének bemutatása empirikus tapasztalataim alapján

„Azért jelentkeztem a képzésre, mert én 7 éve lettem beteg, 2003. március 15-én fedezték fel, hogy van egy agyi cisztám és annak a következtében lettem mozgássérült. Ez alatt az idő alatt semmit nem csináltam otthon csak kórházzal kórházra jártam, meg mindenféle különböző tanfolyamokra is. Szerettem volna kezdeni magammal valamit, mert nem sikerült befejeztem a főiskolát, közben lettem beteg miközben főiskolás voltam, és nincsen semmi papírom csak egy érettségim. Gimnáziumban érettségiztem, szerettem volna valami állást, vagy valamit tanulni és ez jó le-

hetőségnek bizonyult. Nem bántam meg, hogy idejöttem, mert szuper ez a hely, nagyon élvezem”. (Guttyán Ildikó)

A témában való vizsgálódás során úgy gondoltam elengedhetetlen, hogy közelről megfigyeljek célcsoport számára indított képzéseket, hiszen a személyes találkozás élménye felbecsülhetetlen.

2010 júliusában vettem fel az intézmény felnőttképzésért felelős vezetőjével a kapcsolatot, majd először 2010. augusztus 26-án látogattam el személyesen az intézménybe, hogy megismerkedjek az ott dolgozókkal, s a képzésben résztvevőkkel. 2010. szeptember első hetében látogattam el újra hozzájuk, hogy az első találkozáskor egyeztettek alapján interjúkat, s videofelvételt készítsék a képzésben résztvevőkkel, az ott dolgozókkal. Az iskola a Mozgássérült Emberek Rehabilitációs Központjában működik, mellyel még foglalkozok.

Az Addetur 2008 óta aktív felnőttképzési tevékenységet folytat. Az intézmény hitvallása, valamint tevékenysége példaértékű más képzőintézmény számára is, azonban nem csupán azért, mert a sérült emberek jelentik az elsődleges célcsoportot tevékenységükben, hanem azért, mert jól is csinálják.

„Szerintem fontos lenne, hogy létrejöjjenek más intézmények is, mert fontos hogy olyan emberek is tudjanak tanulni akiknek, vannak korlátaik és feltétel nélkül elfogadják őket az emberek”. (Baráth Ádám)

Az iskolát az Addetur („Adj hozzá”) Alapítvány hozta létre, azzal a céllal, hogy segítse a mozgássérült fiatalok társadalomba történő beilleszkedését és segítse őket a munkaerő-piacon való sikeres elhelyezkedésben, de állításuk szerint is sokkal többet sikerült ennél elérniük. Egyedülállóan integrálta a közoktatásba tandíjmentesen a SNI,¹¹ többek között mozgáskorlátozott, hallásérült, látásérült, különböző pszichés zavarokkal küzdő, autisztikus és problémás szociális háttérből érkező diákokat. Ezeket a fiatalok számtalan esetben bizonyítanak, jó eredményeket érnek el a megfelelő speciális megsegítéssel. Érettségit, szakmát szereznek, teljes értékűnek érzik magukat, hiszen integrált, ép társaikkal közösen dolgoznak jövőjükön. Egy nagyon pozitív, de mindamellert negatív érzéseket keltő tény, hogy olyan fiatalok találnak az intézményben támaszt, akik máshol nem kaptak esélyt.

¹¹ Sajátos nevelési igényű.

Az intézmény képzési struktúráját tekintve öt formában működik, gimnázium, szakiskola (OKJ-s képzések), szakközépiskola, esti tagozat, valamint jelen esetben a számunkra lényeges felnőttképzés. A felnőttképzés beindításának legfőbb indikátora az volt, hogy a későbbi életkorban mozgássérültté vált emberek életkoruk miatt nem tudtak a folyó képzésekbe bekapcsolódni, ami azonban elengedhetetlen a későbbi munkavállalás szempontjából. Az intézmény képzéseinek akkreditációja lépcsőzetesen zajlik, igény és jelentkezés szerint indulnak. Az intézmény 13 képzési programot kínál, melyek az érdeklődők számától függően indulnak. Képzési ütemét tekintve lassú, elnyújtva biztosítják, hiszen például a felnőtt mozgássérült emberek számítástechnikai alapképzése 2 évet vesz igénybe, de mindez jelzi a minőségi képzést, valamint az egyéni haladási tempó figyelembevételét. Maximum 12 fő vehető fel egy csoportba. 2010-ben 4 képzést indítottak, melyek mindegyikébe volt szerencsém bepillantást nyerni, valamint sikerült beszélnem képzésben résztvevőkkel. A jelenlegi, 2010-ben induló nyelvi és informatikai csoportok létszáma 3 és 9 fő között van.

Az intézmény három felnőttképzési szolgáltatást biztosít. Az egyik, mely nyújtása egyébként is kötelező, az előzetes tudásszint mérése. Ennek a szolgáltatásnak a célja, hogy felmérjék a képzés iránt érdeklődők a program során elsajátítandó kompetenciák közül melyikkel rendelkeznek előzetes tanulmányaik, ismereteik alapján. Azért is tartják különlegesen fontosnak felmérését, mert ezáltal pontos képet kapnak az érdeklődő képességeiről, tanulási technikáiról és ez alapján egyénre szabott képzést tudnak biztosítani. A másik nyújtott szolgáltatás a pályaeorientációs, pályakorrekciós tanácsadás, mely folyamata célja, hogy a tanuló igényeinek figyelembevételével segítse a pálya, szakma kiválasztását. Különböző képességvizsgálatokat végeznek, hiszen a személyiség-vizsgálatokat folytatnak, vagyis azzal, hogy feltárják a mélyebb mozgatóerőket, hatékony segítséget tudnak nyújtani a pályaválasztás problémájával küzdőknek és a pályamódosítóknak egyaránt. A tanácsadás során többek között felméri a motivációs bázist, a tanulási és fejlődési lehetőségeket, az önértékelést, a tanácsadást igénylő önmagához való viszonyát. A harmadik kínált szolgáltatás pedig az álláskeresői technikák, melyet olyan eszközök és módszerek összességével valósítanak meg, melyekkel az egyén hatékonyan tudja javítani álláskeresői esélyeit, felkészíték a munkaerő-piacon

való sikeres szereplésre. Fontosnak tartják, hogy az egyének képessé váljanak reálisan felmérni saját munkaerő-piaci szerepüket, információkat szerezzenek saját képességeiknek megfelelő álláslehetőségekről, megtanuljanak önéletrajzot írni, képessé váljanak hatékonyan szerepelni egy állásinterjúban, s jártassá váljanak a munkába álláshoz szükséges jogi kérdésekben.

Az a céljuk a képzésekkel, hogy minél több esélyt adjanak az elhelyezkedésre. A nyelvismeret már alapvető ismeret minden munkahelyzetben és szituációban, tehát ennek feltételeit és kereteit folyamatosan bővítik, hogy minél magasabb szintű nyelvtudása legyen a fiataloknak. A számítástechnikai alapismeret is egy olyan tudás, ami szükséges minden helyzethez. Ez az önálló életet is nagyban segíti elő az, könnyebben tudnak kommunikálni, hivatalos ügyeket is elintézni, hiszen sok hely még mindig nem akadálymentes, ezért nagyban segíti a mindennapi életet az, ha az interneten keresztül egy-egy adatlapot ki tudnak tölteni, banki ügyintézt tudnak folytatni azok az emberek, akik egy-egy helyre egyébként nem tudnak bejutni. Hosszú távú céljuk, hogy a képzés helyszíne ne egy épületen belül legyen azzal a hellyel, ahol egyébként is laknak, a rehabilitációjuk folyik. De jelenleg a külső képzőintézményeknek feltételei nem felelnek meg, kevés helyen tudják fogadni a fogyatékosággal élőket. Több általam kérdezett, képzésben résztvevő, arról számolt be, hogy vettek már részt más intézmény által nyújtott képzésen is, de az nem felelt meg állapotukból fakadó igényeiknek. Többek között ezt támasztják alá a következő idézetek:

„Szabó Anna vagyok. 22 éves. Azért jelentkeztem ide, mert legyen egy szakmám. Én nagyon szeretném, ha munkám lenne, sikereket érnek el. Tanultam egy évig egy suliban, de az ottani körülményeket nem bírtam”. (Szabó Anna)

„Jártam egy szakmunkásképzőbe, aztán autóbalesetem volt, műtötték a lábam és utána a nevelőapám halála miatt kikészültem, többször voltam kórházban és emiatt félbeszakadtak a tanulmányaim. Ezzel a tanfolyammal szeretném pótolni kicsit... Még ha vannak is hiányosságok, akkor is megértőek. Ha nem tudunk valamit megcsinálni, nem azt mondják, hogy el lehet menni, hanem megtanítják azt az adott munkát, amit esetleg nem értünk annyira... Ez az intézmény azért jobb, mert jobban odafigyelnek ránk. Dolgozhatunk... Remélhetőleg több, jobb munkalehetőségem lesz és előbb-utóbb tovább is tu-

dom képezni magam. Ez a jövő zenéje. Még át fogom gondolni, mert többször jelentkeztem tanfolyamokra, képzésekre és több helyre nem vettek fel és ez miatt vannak fenntartásaim a dologgal kapcsolatban... Nagyon örülök, hogy ide fölvettek és van ez a lehetőség, mert ez a munkahely és iskola sokkal emberségesebben bánik a dolgozókkal és a tanulókkal, mint más iskola vagy munkahely. Itt a kicsit gyengébb képességűeknek, a fogyatékossgal élőknek is van lehetőségük és itt jobban tudnak segíteni, ha elakad, jobban biztatják”. (Lajkó Péter)

„Akik gyengébb képességű emberek itt föl tudnak zárkózni, egymást is tudják segíteni.” (Szerencsés János)

„Nagyon örülnék neki, ha sokkal több ilyen intézmény lenne, mert úgy érzem, a célcsoportot nem igazán tudja felkarolni az a pár intézmény, ami itt Magyarországon létezik, mert sokan vagyunk és nem tudják biztosítani a megfelelő képzéseket számunkra. Tehát jó lenne, ha több ilyen intézmény lenne, szervezettebben működnének és jobb lenne ez az egész rendszer”. (Guttyán Ildikó)

A képzésre jelentkezők motiváltsága rendkívül magas szintű. Szeretnének tanulni és fejlődni. Az oktatókkal való beszélgetés alapján elmondható, hogy élvezik ezt a fajta képzési formát, annyira akarnak tanulni, hogy minden órán 100%-os a részvételük. Ez a képzőknek is jelentős motivációt jelent.

„Mi lehetőséget adunk nekik, amivel élhetnek... Nem úgy fogják föl, mint egy iskola, hanem mint egy küzdelem”. (Zeke Barnabás)

„Én nagyon szeretek idejárni ebbe az iskolába, rendesek a tanárok is. Elfogadják a gyerekeket úgy, ahogy vannak, elfogadják a gondjaikat. Próbálnak úgy tanítani, hogy figyelembe veszik a képességeket és rendesek és megértőek. Csak jó tapasztalataim vannak itt”. (Baráth Ádám)

Fontos információ, hogy jelenleg a képzéseiket az állam egyáltalán, semmilyen formában nem támogatja, ezért az iskola saját kereteiből gazdálkodik ki a felnőttképzési programokat, ami persze nem gazdaságos, mert néhány fővel folyik csak képzés. De emiatt képesek még inkább differenciált képzést biztosítani a résztvevők számára. A képzésben résztvevők említették, hogy rossz anyagi körülmények között élnek, s emiatt is vonzó számukra, melyet

az Addetur kínál, mely tulajdonképpen egy jelképes összeg.

„Nagyon kevés pénzem van... itt sokkal olcsóbbak a képzések”. (Ágyik László)

Több olyan képzésben résztvevőjük van, aki a képzés folyamata alatt sikeresen elhelyezkedett egy jeles folyóiratnál, adatrögzítési munkára, határozatlan idejű munkaszerződéssel. Legfontosabb céljaik közé tartozik, hogy megtalálják azokat a munkaerőpiaci lehetőségeket, foglalkozásokat, ahol a legjobban be tudnak kapcsolódni a társadalomba és olyan munkát tudnak végezni, ami mind a munkavállaló, mind a sérült személy számára motiváló és eredményes.

„Szerintem azért fontos, hogy minél több intézmény foglalkozzon sérült emberek képzésével, hogy a munkaerőpiacon meg tudjanak jelenni, ne kegyelemkenyéren éljenek, hanem a munkából, becsületesen tudjanak létezni... A képzésre azért jelentkeztem, mert szeretném értelmesen eltölteni az időmet, szeretném a tudásomat fejleszteni, és ha a jövőben adódik jobb munkalehetőség, azt feltétlen szeretném kihasználni. Fontos, hogy képezem magam, hogy a munkaerőpiacon kedvezőbb lehetőségeket kapjak”. (Szerencsés János)

„Szerintem azért fontos, hogy legyenek ilyen képzések, mert nem minden fiatalnak van egyforma képessége és így ők is képesek lesznek valamire jutni a munkaerőpiacon”. (Hende Boglárka)

„36 évig egészséges voltam, 6 éve volt autóbalesetem. A balesetem előtt is törekedtem arra, hogy több szakmám legyen, hogy meg tudja állni az ember a helyét a munkaerőpiacon. Ez most így mozgássérültként még fontosabb, még lényegesebb, hogy képezze magát az ember”. (Dienes Tamás)

A képzések főként mozgássérült személyek számára szólnak, akik nem tudnak részt venni az iskolarendszerű oktatásban. A statisztikák szerint minden hetedik fogyatékossgal élőknek van egynél több akadályozottsága. Az általam látogatott egyik képzés csoportjában volt olyan kerekesszékes, aki sikert, volt olyan mozgásában akadályozott személyek, akiknek beszédfunkciók zavara voltak, s volt, aki szintén kerekesszékes és gyengénlátó is. Tehát azt, miszerint az elsődleges célcsoportja felnőttképzési programjainak a mozgássérült személyek próbáljuk meg tágan értelmezni. A résztvevők többsége kizorult a normál iskolarendszerű képzésből kizorult, vagy

egy későbbi sérülés miatt nehéz volt a továbbképzés. Az intézmény specialitását az adja, hogy személyi és tárgyi feltételek szempontjából maximálisan támogató környezetet tud biztosítani a képzésben résztvevő mozgássérült embereknek. Törekedtek arra, hogy minden speciális igényt tudjanak biztosítani a felnőtt mozgássérültek és fiatalok számára, érte ezalatt a speciális segédeszközöket is, mint például állítható magasságú asztal, speciális billentyűzet, sőt annak, aki csak a fejével tud kommunikálni, fejegeret szereztek be. Nagyon fontosnak tartják, hogy a speciális keretek mellett olyan segédeszközökkel is dolgozzanak, vagy speciális segédeszközök nélkül, amellyel a normál munkaerőpiacon is meg tudják állni a helyüket és ezáltal minél kevesebb legyen az olyan speciális igény, mely plusz terhet ró a munkáltatóra. Persze ez nem azt jelenti, hogy a szükséges feltételek ne legyenek meg.

Olyan képzéseket biztosítanak, melyekkel a mai munkaerő-piaci körülmények között nagyobb eséllyel vehetik fel a versenyt, s nem pedig olyan képzéseket, melyek a valóságban sosem létező munkaerő-piac igényeit igyekeznek kielégíteni.

A kutatás célja és az alkalmazott módszerek

Kutatásom célja az volt, hogy feltáró céllal tekintést nyerjek egy a sérült emberekkel képzésével foglalkozó intézmény életébe, mindennapjaiba. A kutatási folyamatom rugalmas volt, strukturálatlanságának oka volt, hogy nem tudtam előre, hogy a képzésben részt vevő fogyatékossgal élő személyek mennyire lesznek nyitottak velem kapcsolatban és mennyire hajlandók együttműködni velem és elfogadni engem és azt amiért ott vagyok. Az egyik választott kutatási módszerem a feltűnést kerülő megfigyelés¹² volt. Megfigyelési technikát tekintve a kódolás nélküli rögzítést választottam, tehát az általam látott, tapasztalt jelenségeket, saját nyelvi formulákkal rögzítettem. Erre azért is volt szükség, hiszen a képzésben részt vettek között találkoztam

¹² Borsányi László a hazai kulturális antropológia megteremtésének egyik fontos alakja által felállított három megfigyelési típus egyike. Nem pusztán az egyének, közösségek életének lenyomatait, tárgyasult oldalát vizsgálja, hanem a közösség komplex életét, pl. az interakciókat is, de a háttérben maradvá. Jelenléte a legminimálisabb mértékben befolyásolja az eseményeket, azok tőle függetlenül zajlanak. Az embereken megfigyelhető külsődleges jelek, nonverbális jelek, metakommunikáció, térszhasznál, nyelvhasználat megfigyelése (Borsányi, 1988).

enyhe értelmi fogyatékossgal élő személyekkel, tanulásban akadályozottakkal, s véleményem szerint ez a technika nagyobb rugalmasságot enged.

Mielőtt ellátogattam az iskolába, előzetesen állítottam össze kérdéseket. Ezeket az alapján csoportosítottam, hogy kiket kérdezek. Átfedés megfigyelhető köztük, hiszen a képzéseken résztvevőknek és a képzéseken oktatóknak ugyanazt a kérdést több esetben is feltettem. Többek között arra voltam kíváncsi, hogy milyen speciális feltételekkel rendelkeznek, miért jelentkeznek a képzésekre, hogyan veszik figyelembe a felmerülő igényeket, mit kell másként csinálnia az októnak egy speciális felnőttképzés lefolytatásakor, nehezebb-e egy ilyen összetételű csoportban oktatni, milyen felmerülő nehézségekkel találkozhatnak. Ha csoportosítani akarnám a kérdéseket, az alábbi kérdésköröket állítanám fel: intézmény működését meghatározó személyi és tárgyi feltételek, módszertan; oktatók és képzésben résztvevők motiváltsága, jövőbeli céljaik; finanszírozás; foglalkozási rehabilitáció; munkaerő-piac és a felnőttképzés kapcsolata.

Fontosnak tartom elmondani, hogy a tervezett kutatási módszerem két alkalommal menet közben megváltozott külső tényezők hatására, s résztvevővé is változtam a csoportok életében a megfigyelés időtartama alatt. Két képzés teljes első kontaktóráján végig jelen voltam. Az egyik az Angol KER B1- küszöbszint (hagyományos alapkívű nyelvtudásnak megfelelő), a másik pedig a Számítástechnikai képesítés (Felnőtt mozgássérült emberek számítástechnikai alapkívűse). Előbbi képzésben résztvevői megoszlásuk szerint: egy gyengénlátó férfi és három súlyosan mozgássérült férfi. Utóbbit tekintve olyannyira, hogy csupán nyaktól felfelé képesek bármiféle cselekvésre, a felvételekhez szükséges beleegyező nyilatkozatot is a szájukkal írták alá közreműködéssel. Itt említeném megint azt, amit már többször említettem, de nem lehet elégszer kihangsúlyozni, hogy a személyes tapasztalat bárminél többet ér. Tehát mielőtt elkezdődött volna az óra, aláírtuk velük a felnőttképzésért felelős személlyel a felnőttképzési szerződéseket is. Felmerült a képzés díja, s az ahhoz hozzátartozó kötelezően megvásárolandó könyvcsomag, mire az egyik férfi azt mondta:

„*Minek nekem a könyv, ha képtelen vagyok bármit is kezdeni vele? Nem bírom lapozni...*”

Ugyanez a helyzet fellépett a képzés alatt is. A képzésben résztvevők számára kiosztásra kerültek fénymásolt papírok feladatokkal. A képzésen oktató tanár maga is mozgásában korlátozott, ezért megkértek, ha nem probléma, akkor segítsék kiosztani a papírokat, és ahogyan haladnak, úgy fordítsam meg, illetve lapozzák a résztvevőknek. Továbbá az egyik férfi sérülése következtében nem képes saját maga kezelni elektromos székét, így többek között az én segítségemmel jutottunk el vele a képzés helyszínére.

A másik képzésen, mely egy számítástechnikai képzés, szintén felmerült hasonló helyzet. A videofelvétel rögzítéséhez mindenkivel aláírtam kettő beleegyező nyilatkozatot, mely egyik példánya a beleegyező maradt, a másik az enyém, továbbá a maximális alaposágra tekintettel lefénymásoltuk, hogy az intézménynek is legyen egy saját példánya. Tehát én írtam alá mindenkivel a nyilatkozatokat, mely nem minden esetben volt könnyű. Előbb említettem, hogy valaki szájjal ír alá. Van olyanok is, akik mozgássérülésük miatt nagyon nehezen, görcsösen, mereven képesek mozogni, továbbá beszédközpontjuk is sérült. Egy fiatal ember ezen a képzésen ilyen akadályozottsággal él, s a segítségemmel írtuk alá a papírt, mely az aláírás alatt szinte teljesen elvékonyodott, szinte átszakadt. A toll többször is leesett, de az illető tudomást sem vett róla, igyekezett türelmesen elmondani, hogy milyen módon vagyok képes segíteni, és a tollat hogyan adjam a kezébe.

Mindezek a történetek véleményem szerint annak szemléltetésére nagyon jók, hogy egyrészt folyamatában kénytelenek vagyunk elvetni egy előre eltervezett kutatási módszert a körülmények miatt, valamint arra is, hogy, ha az ember valóban akar, akkor igazán kevés odafigyeléssel tud segíteni. Lehet, néha körülményesnek tűnik, de valójában nem is az.

Módszertani eszközeim közé tartozott még az interjúkészítés, melynél kiemelném, hogy összesen 16 kamerával rögzített félig strukturált interjút készítettem, valamint két mélyinterjút, melyből az egyik diktafonnal rögzített, melyben az Addetur igazgatónőjét kérdeztem. A videóval rögzített anyagon megszólal kilenc képzésben résztvevő fogyatékossgal élő személy, két oktató, a felnőttképzésért felelős vezető, rehabilitációs és a szociális foglalkoztatások vezetői, foglalkozási

rehabilitációs csoport vezetője, a Reptető Műhely kreatív vezetője, valamint a Mozgássérültek Rehabilitációs Központjának szakmai igazgatóhelyettese. Az általam készített dokumentumfilm közel 59 perces. Fontosnak tartom kiemelni, hogy egy képzésben résztvevőt sem kértem arra, beszéljen fogyatékoságáról. Azt szerettem volna, ha a tanulási céljaikról, motivációjukról, sikereikről, vágyaikról beszélgetnénk.

Igyekeztem megfigyelni a gesztusokat, a különböző metakommunikációs jelzéseket és ehhez igazítani több esetben jelenléteimet. Nyilvánvalóan, ha valaki nem volt nyitott, már pedig az ép emberek nagy része sem az, akkor természetesen semmit sem erőltettem. De csodálatos volt látni, ahogyan ezek az emberek egymás nyilatkozatán, mondatain felbátorodva szerették volna közvetíteni gondolataikat, érzéseiket, problémáikat és sikereiket is a világ felé.

Véleményem szerint az ilyen jellegű kutatások nagyon fontos információkat szolgáltatnak a szakemberek számára az elmélet, a módszertan kialakításához, hiszen olyan dolgokkal találjuk magunkat szembe a gyakorlatban, amire az íróasztal mögül nem is gondolunk.

„Azért jöttem ide, mert szeretnék fejlődni. Itt megkapom a rehabilitációt, amire nekem van szükségem. Talán fog javulni az állapotom és önálló életet tudok majd egyszer kezdeni”. (Szabó Anna)

A legtöbb sérült emberek számára indítandó képzésnek gátat szab, hogy a rendszeres szállításra nincs lehetőség, de a szállás sem biztosított a képzés időtartama alatt. Az Addetur ezt is biztosítani képes, hiszen egy intézmény komplexumról beszélhetünk esetükben. Az intézménnyel egybeépülve, a Nemzeti Erőforrás Minisztérium fenntartásában működik a MEREK,¹³ s azon belül a Holnap Háza, mely egy nappali rehabilitációs intézmény és az Európai Unió támogatásával jöhetett létre. Céljuk, hogy a mozgásukban akadályozott személyek számára komplex rehabilitációt nyújtsanak. A MEREK működése a munkaerő-piacra való visszalépés tekintetében igen jelentős, hiszen a képzéseket elengedhetetlen rehabilitációs szolgáltatásokkal egészíti ki: mozgásterápia, szociális szolgáltatás, pszichológiai, mentálhigiénés szolgáltatás, pedagógiai, fejlesztő pedagógiai szolgáltatás, személyi

¹³ Mozgássérült Emberek Rehabilitációs Központja, régi nevén: Mozgássérültek Állami Intézete

segítés, egészségügyi szolgáltatások, s foglalkozási rehabilitáció.

A MEREK komplex rehabilitációs szolgáltatást nyújt kliensei számára, aminek során figyelembe veszi az egyén szükségleteit és igényeit. A rehabilitációs folyamat egyénre szabottan, a működő képességeket és nehézségeket egyaránt feltáró, célokat és a feladatokat rögzítő, közösen megalkotott és elfogadott egyéni fejlesztési terv, tehát egyéni rehabilitációs program alapján történik. Minden rehabilitációs szolgáltatás egy-egy szakmai team munkájára épül. A foglalkozási rehabilitációval foglalkozó csoport fő feladata a MEREK-kel jogviszonyban álló mozgásérült emberek foglalkozási rehabilitációja, munkaerő-piaci esélyeinek növelése, foglalkoztatásuk és foglalkoztathatóságuk elősegítése és megszervezése. Az intézmény ezen túlmenően munkaerő-piaci szolgáltatásokat is nyújt, melyek a következők: a MEREK-ben folyamatosan, szociális, rehabilitációs foglalkoztatások formájában történik foglalkoztatás. Elsődleges szempontnak tartják, hogy értelmes, piaci értéket teremtő, hasznos tevékenységet folytassanak. Ez elmondásuk szerint önmagában is motiváló, másrészt pedig az itt megszerzett tapasztalataikat más munkahelyeken, a nyílt munkaerő-piacon is tudják kamatoztatni. 2009-ben fejlesztő-felkészítő foglalkoztatás keretében decemberben 24 fő, munka-rehabilitációs foglalkoztatásban 7 fő vett részt. Jelenleg a figyelmük a nyílt munkaerő-piacra való kiközvetítésre fókuszál leginkább. Igyekeznek a szociális foglalkozáson belül is minél több külső cégtől megbízást kapni, piacképesebb termékek és szolgáltatások létrehozása céljából. A foglalkoztatás jelenleg 3 helyen történik: a Kertészet, a Digitalizáló Műhely és a Reptető Műhely – kézműves műhely.

A pedagógiai szolgáltatások nyújtására szintén külön csapat épül, akárcsak a többi rehabilitációs szolgáltatásra. Az intézmény egyik legfontosabb törekvése a komplex rehabilitáció megvalósítása, a személyre szabott szolgáltatások működtetésével. Ezért minden az intézménnyel megállapodást kötő személynek megadják a lehetőségét annak, hogy a meglévő kompetenciáik fejlődjenek, illetve újakat sajátítsanak el.

A 2010-es szakmai tervük is tartalmazza, hogy rendkívül fontos az intézmény területén működő Addetur Alapítványi Gimnázium és Szakképző Iskolaival való együttműködés, ami nagyon sikeresnek mondható. Közös munkájukat meghatározza, hogy

rövidebb rehabilitációs időtartam alatt elvégezhető, a piacon elismert szakmát, illetve képzettséget nyújtó képzési repertoárt bővítsék. A fejlesztő pedagógiai szolgáltatás kapcsán igyekeznek a speciális, egyéni szükségleteknek megfelelő részképességeket fejleszteni, képzéseket szervezni, valamint hozzásegíteni a klienseket a képzésekhez. A foglalkozási rehabilitáció alatt munkaerő-piaci szolgáltatásokat nyújtanak mind a munkaadók számára, mind a célcsoportnak. Ez magában foglalja a munkára való felkészítést, segítséget a munkakeresésben, a munkakipróbálásban, s az utolsó fázisban a munkába helyezést követő mentorálásban (MEREK, 2010).

Befejező gondolatok

Mindenekelőtt az első és a legfontosabb, hogy a fennálló adathiány kiegészüljön, mely remélhetőleg a 2011. évi népszámlálás alkalmával megtörténik, hiszen a célcsoport felkutatása nehézkes. Andragógiai szempontból nézve a speciális csoportok képzési módszertana hiányos, valamint gyakori kritikaként fogalmazódik meg a képzőkkel kapcsolatban, hogy nem elég felkészültek a terület által megkívánt szakmai kompetenciák terén, jellemző a szemlélet és a szaktudás harmóniájának hiánya. Mindez jelzi, hogy a képzők képzésére is jelentős hangsúlyt kell fektetni, de a források szűkösége a lehetőségeket is szűkíti. Mindez jelzi, hogy a képzők képzésére is jelentős hangsúlyt kell fektetni. A Magyar Köztársaság Kormányának Stratégiája az egész életen át tartó tanulásról kimondja, hogy elengedhetetlen a felnőttképzéssel foglalkozó szakemberek folyamatos fejlesztése, mivel a felnőttoktatás és a globális oktatásipar rendkívül differenciált és fejlett szakterületűvé vált, ahol Magyarországnak minden erőfeszítés ellenére komoly lemaradást kell behoznia. A felnőttképzők számára nem a hagyományos keretek és tartalmak megújítása a fontos, hanem az új keretek létrehozás a feladat. Csoma Gyulát idézve: újra kell gombolni a felnőttképzés kabátját.

Nagy szükségét érzem az andragógia alapszakokon a rehabilitációs, speciális képzési ismeretek átadásának, hogy az andragógus szakemberek az integrált képzések esetében kellő tudással rendelkezzenek a koordináció, valamint az egyenlő esélyű hozzáférés biztosítása terén. Ahogyan a rehabilitáció is egy rendkívül komplex terület úgy a megoldási javaslatokat sem egyénileg, egy-egy szakma képviselőinek kell megtalálnia. Nagyon fontos a koope-

ráció, az együttműködés, a ventilláció a különböző szakemberek között.

A képzésekhez való egyenlő esélyű hozzáférés területén szembeütköző az akadálymentesítés területén a pozitív elmozdulás, azonban mindez túlnyomóan csupán a mozgásukban korlátozott személyeket érinti. A hallás-, látássérült, valamint értelmükben akadályozott személyek akadálymentesítési szempontjai nem egyértelműek.

A szolidaritás az Európai Unió alapelve. Heller Ágnes szerint a szolidaritás egyszersmind készség arra, hogy kezdjünk valamit a különböző társadalmi okokkal, melyek problémaként merülnek fel. „Szolidárisnak lenni magába foglalja a 'valamit tenni kellene' attitűdöt is”.

A sajnálat és a csupán szociális enyhítés helyett valódi segítséget kell nyújtani az önálló életvitel kialakításához, több intézménynek kell felvállalnia a speciális csoportok képzését. Ember és ember közé odaáll a fogyatékos, mondta Könczei György. Nem azt kell látnunk, hogy valaki vak vagy éppen mozgássérült, hanem az embert, mégis sokan képtelenek elvonatkoztatni a másik ember állapotától. Ahogyan a 2009 tavaszán Stefanidesz Annával készített interjúmból idézett sor is elmondja: „Nem baj, hogy más, az a baj, amikor úgy gondolják, hogy kevesebb...”.

Észre kell vennünk, „hogyan az emberek jelentős részében több lehetőség rejlik, mint amennyi megvalósul belőle...” (Hatos Gyula)

Összefoglalás

Tanulmányomban a fogyatékossgal élő felnőttek igényeit és szükségleteit elemzem. Magyarországon a fogyatékossgal élőek száma megközelítőleg 600 ezer fő, kiknek rendkívül alacsony a foglalkoztatási rátája. Munkavállalási esélyeik rosszak, amit többek között jelez az a tény is, hogy – a többségi társadalom tagjaihoz képest – a vizsgált csoportba tartozók esetében négyszer nagyobb a munkaképes korú, de gazdaságilag inaktív aránya. Egy kicsit nagyobb odafigyeléssel és a célcsoport igényeihez igazított speciális oktatással és nevelési programokkal sok fogyatékossgal élő személy számára sikerülne (re)integrálódni a munkaerő-piacra. Azonban ez más externális hozammal is bír. Önfenntartóvá

válnak, gazdaságilag függetlennednek és a társadalom hasznos tagjává válhatnak. Ahhoz, hogy mindez elérhetővé és valóságossá váljon elengedhetetlen szerepe van a felnőttoktatásnak és a felnőttképzésnek. A fogyatékossgal élőek képzése sajátos, sérülésspecifikus személyi és tárgyi feltételeket kíván. Tanulmányomban elemzem a fogyatékossgal élő munkaező-piaci helyzetét és az ehhez szorosan kapcsolódó felnőttképzési lehetőségeik kínálatát. Végül jó gyakorlatként bemutatom az Addetur Alapítványi Gimnáziumot és Szakiskolát.

Abstract

In this paper special problems and needs of disabled adults are analyzed. The number of people with disabilities is around 600 thousand in Hungary but their employment rate is comparatively low. Disabled people are almost fourth as likely to be inactive as non-disabled people. With a little more attention and target-group specific educational programs, many of disabled people could enter or re-enter the labour market. Also, integration in the labour market is essential for economic independence and social integration. In order to achieve these goals adult education and training is absolutely necessary. Education of adult disabled people demands special personal and material conditions. In my paper I analyze the labour market situation of disabled people in Hungary and adult education opportunities are offered for them. Finally, I introduce a best practice running in Addetur Vocational School.

Irodalom

Arapovics Mária 2009

Az egész életen át tartó tanulás filozófiája. In Henczi Lajos *Felnőttoktató, a felnőttek tanításának-tanulásának elmélete és gyakorlata*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 22-30.

Borsányi László 1988

A megfigyelési technikák az etnológiai terepmunkában. *Ethnographia* XCIX. évfolyam 1. szám, Akadémiai Kiadó, Budapest, 53-81.

- Brebán Valéria 2009
Tájékoztató a Dél-dunántúli Regionális Munkaügyi Központ rehabilitációs tevékenységéről. Dél-Dunántúli Regionális Munkaügyi Tanács (2009. június 23-ai ülés)
<http://www.ddrmk.hu/documents/elote_rjesztesek/2009/090623_7.pdf> [2010.05.20.]
- Európai Bizottság 2009
Eurobarometer felmérés a szegénységről és a társadalmi kirekesztésről. Európai Unió Kiadóhivatala, Luxembourg. <http://www.2010againstopoverty.eu/extranet/Eurobarometre_091216_HU.pdf> [2009.09.10.]
- Európai Közösségek Bizottsága 2000
Memorandum az egész életen át tartó tanulásról. EKB, Brüsszel.
<www.nefmi.gov.hu/...oktatas/egesz-eleten-at-tarto/memorandum-tanulas> [2010.06.10.]
- EUROPEAN COMMISSION 2000
Memorandum on Lifelong Learning. European Commission, Brussels.
- EDF 2009
Proposal for a European Pact on Disability. European Disability Forum, Brussels.
<http://www.edf-feph.org/Page_Generale.asp?DocID=13854&thebloc=23118> [2010.09.12.]
- Európai Bizottság 2010
Európa 2020 – Az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés stratégiája. Bizottsági Közlemény, Brüsszel.
- Gere Ilona – Szellő János 2007
Foglalkozási rehabilitáció. Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közalapítvány, Budapest.
<http://www.fszk.hu/rpi/szakmai_anyagok/Fogl_rehab.pdf> [2010.07.12.]
- Halmos Csaba 2005
A felnőttképzésben résztvevők elhelyezkedése, különös tekintettel a hátrányos helyzetű rétegekre, régiókra. Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet, Budapest. <<http://mek.oszk.hu/06400/06455/>> [2010.09.02.]
- Hatos Gyula 2000
Értelmileg akadályozott felnőttek pedagógiai kísérése. ELTE BGGYFK Nyomdaipari és Kiadói Szolgáltató Bt., Budapest.
- Heller Ágnes 1996
Morálfilozófia. Cserépfalvi, Budapest.
- Heller Ágnes 2004
A modernitás kialakult struktúrája. Mindentudas Egyeteme, On-line: <http://www.mindentudas.hu/heller/20040202heller1.html>
- Kósa Ádám 2009
A fogyatékos emberek Európája. A fogyatékossgal élők esélyegyenlősége. Értelmi Sérültek Szolgáló Társadalmi Szervezetek és Alapítványok Országos Szövetsége, Budapest.
<http://www.eta-szov.hu/hirlevel_2009maj.php#hir4> [2009.10.01.]
- Központi Statisztikai Hivatal 2002
2001. évi népszámlálás: A fogyatékos emberek helyzete. KSH, Budapest.
<http://www.nepszamlalas.hu/hun/kotetek/12/12_2_ert.pdf> [2009.11.02.]
- Létray Zoltán 2008
Korszerű tanulási környezetek alaptermotechnológiai In Benedek András – Koltai Dénes – Szeke-res Tamás – Vass László 2008 HEFOP 3.5.1 „Korszerű felnőttképzési módszerek kidolgozása és alkalmazása”. A felnőttképzés módszertani kérdései. Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet, Budapest.
- Lord, E. – Guernsey N. – Balfé M. – Karr L. 2009
Emberi jogok. Igen!. SINOSZ, Budapest.
<http://www.sinosz.hu/sites/default/files/EmberiJogok_IGEN.pdf> [2010.08.22.]
- Lovász László Gábor 2009
A fogyatékossgal élők esélyegyenlősége a világban, avagy mikor lesznek egyenlők az esélyek? Értelmi Sérültek Szolgáló Társadalmi Szervezetek és Alapítványok Országos Szövetsége, Budapest.
<http://www.eta-szov.hu/hirlevel_2009maj.php#hir4> [2009.05.02.]

- Magyar Köztársaság Kormánya 2005
Stratégia az Egész életen át tartó tanulásról. Oktatási Minisztérium – Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztérium, Budapest.
- Marton Kinga – Szauer Csilla 2007
Az Európa Tanács tízéves Akcióterve a befogadó társadalom megteremtéséért, valamint a dokumentum hatása a tagállamokra (I. rész). *Gyógypedagógiai Szemle*, 3. ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar Foglalkozási Rehabilitációs Kutatócsoport Gyógypedagógiai Továbbképző Központ, Budapest.
- MEOSZ 2010
Új foglalkoztatáspolitikai, vitairat a megváltozott munkaképességű és fogyatékos emberek helyzetének javításáért. Mozgáskorlátozottak Egyesületeinek Országos Szövetsége Oktatási, Továbbképző és Távmunka Intézet, Budapest. <www.meosz.hu/doc/fogl_pol_vita100308.pdf> [2010.08.15.]
- Mozgássérült Emberek Rehabilitációs Központjának 2010. évi *Szakmai Terve* <http://merek.hu/sites/default/files/MEREK_2010_szakmai%20terv.pdf> [2010.09.05.]
- Pulay Gyula 2009
A felnőttképzési rendszerek hatékonysága nemzetközi összehasonlításban. Állami Számvevőszék Kutató Intézete, Budapest. <http://www.econ.core.hu/file/download/pulay/felnottkepzes_2.pdf> [2010.06.25.]
- Szigeti Tóth János 2008
A készségek fejlesztése az életminőség garanciája és a gazdaság infrastruktúrájának kulcs-eleme In Benedek András – Csoma Gyula – Kálmán Anikó – Koltai Dénes – Lada László – Piróth Eszter – Sz. Tóth János – Vedovatti Anildó 2008 *Tanulás életen át (Tét) Magyarországon.* Tempus Közalapítvány, Debrecen, 220-224. <http://www.tpf.hu/pages/books/index.php?page_id=35&books_id=174> [2010.10.05.]
- Zachár László 2009
A felnőttképzés szakképzési kihívásai. *Felnőttképzés*, 2:1-4.